

TURİZM YAZININDA TEORİK ÇERÇEVEDE YAŞANAN TARTIŞMALAR VE TURİZMOLOJİ ÜZERİNE NİTEL BİR DEĞERLENDİRME

Didar SARI ÇALLI*

Özet:

Teknoloji ve ekonomideki gelişmelerin desteğiyle en hızlı büyüyen sektörler arasında yer alan turizm, aynı gelişimi akademik çevrelerde de göstermektedir. Dünya genelinde turizm eğitimi veren fakülte sayılarının ve turizm doktora programlarının hızla artıyor oluşu, turizmin bir bilim dalı kabul edilmesi üzerine yapılan tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Tüm bunlardan hareketle, bu çalışmada turizm teorisi literatürüne ilişkin detaylı bir tarama yapılmıştır. Turizm ve Turizmoloji kavramlarına değinilmesinin ardından, bilim felsefesi açısından bilimsellik, bilim türleri ve turizm arasında ilişki kurulmaya gayret edilmiştir. Bilim felsefesi alanında önemli yer edinen araştırmacıların çalışmalarının incelenmesi sonucu, turizmin “oluşmakta olan bilimler” sınıfında yer aldığı ve teorik gelişmelere açık olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışma nitel bir araştırma olup; bu konuda oldukça kısıtlı miktarda olan ulusal literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Teorisi, Turizmoloji, Turizmbilim, Bilim Felsefesi

Jel Kodu: L83, M10

DISCUSSIONS ON THEORITICAL FRAMEWORKS OF TOURISM LITERATURE AND A QUALITATIVE EVALUATION OVER TOURISMOLOGY

Abstract:

Tourism, that carries out a rapid development as a sector by the support of technology and economy, realizing the same progress at academic environments, too. The increasing number of tourism faculties and their PhD programmes worldwide are paving the way of discussions of tourisms' acceptance as a science field. From this point of view, in this study a detailed research's been done regarding the tourism theory. After referring the notions of tourism and tourismology, in the light of philosophy of science, scientificity and species of science and tourism've tried to be correlated. By examining the studies of some researchers who're competent at philosophy of science, it's concluded that tourism'd be classified as emerging sciences and it's an open field to theoretical developments. While it's a qualitative theoretical paper, it's aimed to contribute national literature which's very restricted in this area.

*Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, didarsari@sakarya.edu.tr

Keywords: Tourism: Tourism Theory, Tourismology, Tourism Science, Philosophy of Science

GİRİŞ

Büyük ölçüde zorunlulukları içeren seyahat faaliyetleri olarak başlayan turizm, tarihte elit ve refah yaşayan kesimin faydalanabildiği lüks bir faaliyetken, geçirdiği safhalar sonucu günümüzde bir ihtiyaç haline almıştır. Sanayi devrimiyle birlikte artan refah ve gelişen teknolojiler turizmin ilerlemesinin önü açılmış; 1950'lerden itibaren ise dünya ekonomisinde ses getirir hale gelmeye başlamıştır. Geçirdiği dönüşüm ve değişimlerle birlikte, sosyo-kültürel ve ekonomik yapı üzerindeki etkileri artan sektör, giderek bir endüstri haline alırken; bilim dünyasındaki algılanışı ve konumu da değişmeye başlamıştır.

Turizm ve turizmoloji kavramlarına değinilerek başlayan bu literatür araştırmasının birinci bölümü; turizmin bilim olma yolunda geçirmekte olduğu evreleri, teorisine olan yaklaşımları içermekte, devamında gelen ikinci bölüm ise diğer bilim dalları ile ilişkisine ve bu yolla kendi içinde oluşturduğu alt disiplinlere değinmektedir. Çalışma, turizmin bilimselliğinin sıklıkla sorgulanır olduğu son yıllardaki tartışmaları bir araya getirmeyi ve bu konuda bir yorum geliştirebilmeyi amaçlamıştır.

1. TURİZM TEORİSİ ÜZERİNE YAŞANAN TARTIŞMALAR ve TURİZMOLOJİ KAVRAMI

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen seyahat olgusu, yer değiştirme anlayışından sıyrılarak son birkaç yüzyıldır turizmle birlikte anılır olmuştur. Tarihi çağlar değiştikçe, avlanma, merak, sağlık, din, ticaret, eğlence, boş zaman geçirme gibi birçok farklı nedenle gerçekleşen seyahat eylemlerinin günümüzde yarısına yakını tatil odaklı oluşmaktadır.

Tarih öncesi dönemlerdeki toplu göçler ve avlanma gibi nedenlerle güç şartlarda ve genellikle zorunluluktan dolayı yaşanan seyahatler, ilk çağla birlikte olimpiyat oyunları gibi rekreatif faaliyetlerin yapılmaya başlanmasıyla turizm sektörünün parçası haline gelmiştir. Deniz yoluyla ulaşımın ve tekerleğin keşfi ile büyük kolaylık yaşanan seyahat eylemleri, orta çağa gelindiğinde büyük ölçüde din ve savaş merkezli gerçekleşmiş; yeniçağa geçilmesiyle ise seyahat anlayışı yerini Grand Tur'lar gibi uluslararası turizm tarihinde dönüm noktası olan faaliyetlere bırakmıştır. Yakınçağ ile birlikte gerçekleşen sanayi devriminin ardından dünyada yaşanan gelişmeler, artan boş zaman ve gelir, turizm sektörünün modern anlamda gelişimine zemin oluşturmuş; 21. Yüzyıla gelindiğinde turizm; 'Telekomünikasyon' ve 'Bilgi Teknolojileri'yle birlikte küresel ekonomiye yön veren 3 sektör arasında yerini almıştır (Crouch ve Ritchie, 1999:138).

1.1. Kavramsal Açıdan Turizm

Turizm literatüründe, turizmin kavramsal ve operasyonel/teknik tanımlarına ilişkin bir ayrım göze çarpmaktadır (Vanhove, 2005:1). Teknik tanımlara bakıldığında oldukça yaygın olanlardan birisi Burkart ve Medlik (1974) tarafından yapılmış olan; "insanların normalde buldukları ve çalıştıkları yerin dışına geçici ve kısa süreli olarak hareket etmeleri ve gittikleri bu yerlerde yaptıkları aktiviteler" tanımıdır. Burkart ve Medlik (1974) eserlerinde turizmi 5 ana prensip üzerine oturtmuşlardır:

1. Turizm fenomenler ve ilişkilerin birleşimidir.
2. Bu fenomen ve ilişkiler insanların hareketlerinden doğmakta olup; dinamik (seyahat) ve statik (konaklama) unsurları içermektedir.
3. Seyahatlerin normalde yaşanan ve çalışılan yerin dışına yapılıyor oluşu iki lokasyon arasındaki aktiviteleri de içermesini getirmektedir.
4. Gerçekleştirilen yer değiştirme kısa süreli ve geçicidir.
5. Ziyaret edilen yere ilişkin amaçlar ödenen ücretle ilişkili değildir.

Teknik olarak yapılan tanımların en bilinenlerinden olan Birleşmiş Milletler ve Dünya Turizm Örgütü'nce yapılan tanıma göre turizm; "çalışma amacı olmaksızın; eğlence, iş veya diğer kişisel amaçlar doğrultusunda, bir yılı aşmayacak süre boyunca, ikamet edilen çevrenin dışında yerlere gidilmesi"dir (UN ve UNWTO, 2008:10). Geçirilen zaman konusunun vurgulandığı bir diğer tanıma göre ise turizm, insanların normalde buldukları çevrenin dışına yönelik, belirli amaçlarla geçici ve kısa dönemli hareketleri ile aktiviteleri olarak açıklanmaktadır (Medlik, 2003:vii).

Turizme ilişkin tüm çevrelerce fikir birliğine varılarak kabul edilmiş tek bir tanım olmamakla birlikte, sürekli ikamet edilen yerin dışına çıkılarak bir yer değiştirme olması gerekliliği, söz konusu yer değiştirmenin en az bir gün süreyle olması ve para kazanma amacı dışında gerçekleştirilen seyahatler olması gerekliliği noktaları üzerinde birleşilmektedir. Turizm kavramı üzerine yapılan farklı tanımlar göz önünde bulundurulduğunda turizmin:

- *turist (motivasyon, seçim, tatmin, etkileşim),*
- *işletme (pazarlama, organizasyon, kurumsal ulaştırma planlaması, ağırlama, rekreasyon),*
- *yerel toplum (tercihler, ekonomik, sosyal ve kültürel etkiler)*
- *yerel çevre (ekolojik etkiler)*
- *yerel yönetim (turizmin ölçümü, politika ve planlaması)*
- *ulusal üretim (ekonomik, çevresel ve kültürel etkiler)*

ile ilişkili olduğu çok sayıda bileşen ortaya çıkmaktadır (Tribe, 1997). Tüm bu bileşenler turizmin disiplin el yönünde farklı boyutlar oluşturmaktadır.

1.2. Turizmoloji (Turizmbilim)'ye Doğru...

Bugün turizm; sağladığı istihdam olanakları, ödemeler dengesi ve dış ticaret açıklarını kapamadaki olumlu ekonomik etkilerinin yanında sosyo-kültürel getirileri ile de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için vazgeçilmez bir konumda yer almaktadır. Sosyal ve ekonomik uygulamaların içinde giderek daha çok yer bulan sektör, sosyal bilimlere dair araştırmalar için ise önemli bir alan yaratmıştır (Lew vd., 2004:7). Lokomotif sektör haline gelen turizmin devletlerin plan ve politikaları ile girift hale gelmesi sektöre nitelikli işgücü yetiştirilmesinin de gerekliliğini ortaya çıkarmıştır ki bu durum giderek spesifikleşen turizm sektöründe eğitimi ve bilimsel yaklaşımı gerektirmiştir.

İlk olarak, Avrupa'da seyahat acentelerinin ihtiyaç duyduğu mesleki bilgiyi verebilmek için teknik okul bünyesinde kurulan turizm okulları, bugün dünyanın bir çok bölgesinde, önlisans seviyesinden doktora kadar uzanan bir yelpazede, turizmin her alan ve kademesine işgücü yetiştirebilecek çeşitlilikte eğitim olanakları sunmaktadır (Inui vd., 2006:26; Morgan, 2004:93). Buna karşın, oldukça uzun bir dönemdir üniversitelerde bilimsel yaklaşımla eğitimi verilen turizmin, uluslararası akademik çevrelerce "bilim" olarak kabulünde halen tartışmalar yaşanmaktadır (Hoerner, 2002; Katsumi, 2007). Turizmin temel bilim dallarına kıyasla oldukça yeni bir alan oluşu ve entelektüel yanındaki eksiklikler bu disiplinin akademik ağırlık kazanabilmesi için farklı türde yorumlar doğurmaktadır. Kimi araştırmacılar turizmi bir disiplin olarak görürken, diğerleri disiplinlerarası bir saha olarak yorumlamaktadır. Daha detaylı araştırmalarda bu alanlı bilimsel metodlarla destekleyenler de bulunmaktadır (Tribe, 1997). Bu konuya ilişkin tartışmalar genellikle, "turizmin bilimselleştirilerek dışarıdan eleştirilebilir ancak sadece kendi değerler kümesi (paradigması) içerisinde değiştirilebilir bir dal olması" ve "turizmin sadece çeşitli disiplinlerin konusu olabileceği" görüşleri arasında yaşanmaktadır (Dinçer vd., 2007:1).

Turizmin bilimselleştirilmesi, 1960'lı yıllarda turizme sadece ekonomik bir olgu olarak bakılmasının sonlandırılmasıyla başlamıştır (Jafari, 2003). 1970'lerde ortaya atıldığı anlaşılan "turizmoloji" terimi ise, turizmi inceleyen bir bilim dalına işaret etmiştir (Dinçer vd., 2007:2). Turizmin bilimselliği ve teorik açıdan konumuna ilişkin yaşanan tartışmalar doğrultusunda bir bakış açısı geliştirmek adına bilim ve bilim felsefesi ile ilgili literatüre göz atmakta fayda görülmektedir.

1.3. Bilim ve Bilimsellik Üzerine Birtakım Yaklaşımlar ve Turizmin Yeri

TDK (2011) tarafından, Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü'nde kısaca "belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci" olarak tanımlanan bilime, bilim felsefesi açısından bakıldığında farklı noktalardan yaklaşmaktadır. Moles (2004) bilimi, 'oluşmuş bilim' ve 'oluşmakta olan bilimler' adıyla iki ana grupta incelenmektedir. İçerdiği bilgilerin mantık kurallarına göre tam bir tutarlılık sergilediği ve bütünü içinde hiçbir şeyin bir biriyle çelişmediği daha çok pozitif bilim örnekleri sergileyenler 'oluşmuş (yerleşmiş, tesis edilmiş) bilimler' iken; doğru ve yanlışın subjektif olduğu, sonsuz olmadığı, her an bölünüp parçalanabilen bir olanaklar alanı içerenler 'oluşmakta olan bilimler'dir. Moles, bu bilim türünde belirsiz ve muğlak yanın bilim yapılmasında kökten engeller oluşturmayacağı; fakat araştırmacının bilinçaltındaki sahteliğinin daima kanıtlanması gerekliliğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte, bu iki bilim yapısı arasındaki karşıtlığın bir zihniyet ve tutum karşıtlığı olduğunun altını çizen yazar, bilimsel oyunun kurallarına uyulması ve tümdengimsel tutarlılığın sonuna kadar izlenmesi halinde 'oluşmuş bilim' alanında dolaşmanın daima güvenli olduğunu; aksine geçici olarak olabirirlerin ve olanaksızların arasında gezinmenin ise riskli olduğunu savunmaktadır.

Oluşmakta olan bilimler adı altında, pozitif olmayan alanların da bilim olarak kabul edilebileceğini gösteren Moles (2004), geliştirdiği ‘belirsizin bilimi’ kavramıyla ise sosyal bilimlere ve bu alanlardaki teorik düzenlemelere ışık tutmaktadır. Buna göre, kısaca ‘insanı’ konu alan ‘belirsizin bilimleri’nin epistemolojisinin, diğer bir deyişle hangi yasalara uyduklarının, konularının ne tür öngörüler sağlayabileceğinin vs. saptanmasına ve metodolojisinin yani onları incelemek için uygun yöntemler derlemesi ve taktiği oluşturulmasının sağlanmasına çalışılabilir. Hatta Feyerabend (1999:38), bilim işini yürütmek için katı, değişmez ve mutlak olarak bağlayıcı ilkeler barındıran bir yöntem gerektiği düşüncesinin tarihsel bulgularla yüzleştirildiğinde önemli güçlüklerle karşılaştığını vurgulamaktadır. Öyle ki bilim tarihinde önemli dönemler yaşatan buluşların, araştırmacıların yöntembilimsel kurallar tarafından sınırlanmamaya karar vermeleri ile gerçekleştiğinin altını çizmektedir. Bu görüşler, turizmin bilimselliğini kullandığı yöntemlerin yetersizliği ve niteliğinden dolayı sorgulayan çevrelere farklı bakış açıları getirebilecektir. Doğa bilimlerini taklit ederek fenomenolojik yaklaşım, sembolik denklemler, sıralı ölçekler gibi yöntemler uygulayan bu insan odaklı bilimler; bilimsel düşüncenin genetik bir aşamasıdır (Moles, 2004).

Bu açıdan bakıldığında doğa kaynaklı pozitif bilimler kesin bilimler altında yer almakta, insan kaynaklı sosyal bilimler ise belirsizin bilimleri kapsamında incelenmektedir. Hizmeti alanın da verenin de insan olduğu, emek-yoğun kavramıyla bütünleşen turizmin ise, bu yaklaşım doğrultusunda belirsizin bilimleri arasında yer aldığını ve bu doğrultuda teorik oluşumlara açık olduğunu söylemek mümkündür.

Dinçer vd. (2007:2-3); ilk olarak Göksan (1978) tarafından, aynı adı taşıyan eserinde “Turizmoloji” teriminin kullanıldığından bahsetmektedir. Göksan (1978) turizmoloji terimini kullanma nedeni olarak da sektörün çağımızda salt ticari ya da endüstriyel bir ürün olarak görülmemesi gerektiği, turizmin ağırlıklı işletme olmak üzere; maliyeden sosyal ekonomiye, biyolojiden sosyolojiye, mimariden ekolojiye kadar uzanan, “çok yönlü ve kendi içinde kuralları oluşan sosyal bir bilim disiplini oluşunu” göstermektedir. Dinçer vd. (2007:8); buradan yola çıkarak turizmbilime en uygun bilimsel felsefi bakış açılarını uyarlamak için farklı düşünce sistemlerinden seçilen öğreti ve felsefi görüşlerin birbirleriyle uzlaşma, kaynaşma ya da uyum anlayışı gütmeyen birleştirilmesi ilkesini savunan ‘eklektisizm (seçmecilik)’ bilimsel felsefesini önermektedirler.

20. yüzyıla beraber gelişimi hızlanan turizm, tarihin ilk çağlarına kadar uzanan bilimler kadar yerleşik ve kesinleşmiş teorilere sahip olamayacak kadar yeni bir alandır. Bununla beraber dünya genelinde birçok üniversitede bilim doktoru ünvanı verilen, her yıl çok sayıda bilimsel kongrenin düzenlendiği, derginin çıkartıldığı, turizm alanında; hiçbir teorik gelişmenin yer almadığını iddia etmek mantıkla çelişecektir. Yukarıda konu üzerindeki görüşlerine yer verilen araştırmacıların da vurguladığı gibi, turizmin “trans-multi-interdisiplinel” bir alan olduğunu, bilim felsefesinde ve sektörde yaşanan gelişmelerle gün geçtikçe bilimselliğe daha da yaklaştığını söylemek mümkündür. Turizmin çok disiplinli yapısını görebilmek ve diğer bilim dalları içerisinde edindiği yeri algılayabilmek adına, farklı bilim dallarıyla ilişkisine ve bu yolla doğan araştırma alanlarına kısaca değinmek fayda sağlayacaktır.

2. TURİZMİN BİLİM DALLARI İÇERİSİNDEKİ KONUMU

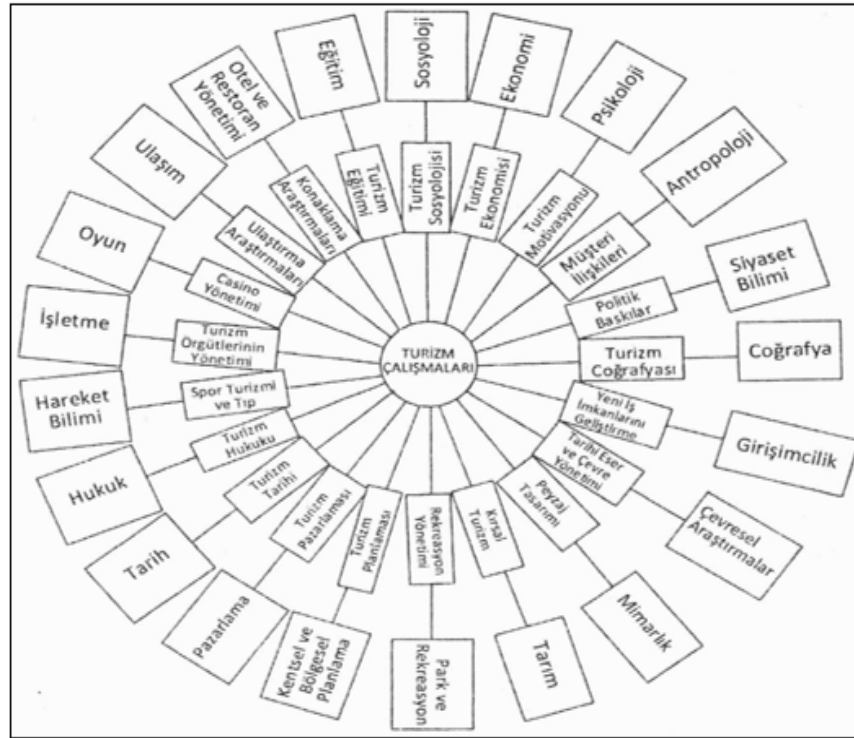
Turizmin interdisipliner yönüne dikkat çeken Veal (1997), turizmle ilgili yapılacak bilimsel araştırmalarda sosyoloji, coğrafya, ekonomi, psikoloji ve sosyal psikoloji, tarih ve antropoloji, siyaset bilimi ve felsefeye kadar uzanan 9 bilim dalının incelenebileceğini belirtmektedir.

Goeldner ve Ritchie (2006), şekilde 1’de görülebileceği üzere, doğası gereği turizmin multidisipliner bir yapısı olduğunu vurgulamakta, turizm deneyimlerinin ekonomik, psikolojik, sosyal, teknolojik, yasal ve politik güçlerden etkilendiğini belirtmektedirler.

2.1. Turizm ve Coğrafya

Çevre, iklim, peyzaj ve ekonomi gibi açılarda uzmanlaşarak oldukça geniş bir sahada çalışma alanı yaratan coğrafyacılar, turizm sektörünü içine alan çok sayıda çalışma ortaya koymaktadırlar. Coğrafya alanında yapılan araştırmalar; turistik bölgeler, turizm bölgelerinde insanların hareketleri, turizmin gelişiminin bölgelere göre dağılımı, turizmin bölgelerde yarattığı değişikliklerin tespiti, fiziki planlama gibi turizmle ilgili birçok sahaya ışık tutmaktadır. Coğrafyanın ekonomik, demografik, kültürel vs. pek çok alanı kuşatıyor oluşu, bu alanın turizmbilime katkılarının oldukça yüksek düzeyde olduğunu gözler önüne sermektedir (Goeldner ve Ritchie, 2006:24). Öyle ki bu iki alan arasındaki yoğun ilişki ‘Turizm Coğrafyası’ adı altında bir alt disiplinin gelişmesine yol açmıştır (Kozak vd., 2008:10).

Şekil 1: Turizm Çalışmalarının Disiplinlerarası Yeri

Kaynak: Jafari J.'den aktaran Kozak vd., (2008:8).

Rekreasyonel coğrafya, coğrafyacıların oldukça sık kullandıkları bir başlıktır. Turizm, boş zaman ve rekreasyonun birbiriyle çok ilişkili kavramlar olmasından dolayı, bu alanın turizme olan katkılarının tespiti için bahsi geçen başlıklardan aramalar yapılmalıdır. (Goeldner ve Ritchie, 2006:24). *Journal of Leisure Research, Leisure Sciences, Tourism Geographies* gibi dergilerin çıktığı coğrafya biliminin turizmle giderek iç içe girdiği görülmektedir.

2.2. Turizm ve Ekonomi

Son yıllarda turizmdeki gelişmeler hızla ekonomi bilimindeki çalışma ve araştırmaların konusu olmaya başlamıştır. Ekonomistler, turizmin ekonomi üzerindeki etkilerini incelemektedirler. Turizmin gelişimi hane halkı gelirlerini arttırırken; çarpan etkisi, ödemeler dengesindeki gelişmeler ve turizm endüstrisindeki büyüme kamu gelirlerini yükseltmektedir (Kreishan, 2010:229). Ekonomi ve turizm arasındaki tüm bu karşılıklı etkileşimlerin analiz edilebilmesi amacıyla ‘Turizm Ekonomisi’ adıyla turizmde alt bir disiplin oluşturmuştur.

İşletmeler ve kamu kurumları, turizmin artan ekonomik etkileriyle her geçen gün daha da ilgilenmektedirler. Turizm faaliyetleri, işletmeler tarafından oluşturulan ekonomik maliyetler, turistlere daha iyi hizmet sunabilmek için devlet tarafından oluşturulan kamusal maliyet ve toplumda ilişkili bireylerin oluşturduğu ilişki maliyetler ve bu faaliyeti gerçekleştirenin yarattığı bireysel maliyeti içermektedir (Stynes, 1997). Ulusal ve küresel ekonomiye olan etkilerinden dolayı ekonomistlerce analiz edilen turizm, sıklıkla çarpan etkisi, arz, talep, döviz gelirleri, kamu gelirlerine katkısı, ödemeler dengesi, istihdam, bölgesel kalkınma gibi ekonomik faktörler üzerindeki etkileriyle incelenmektedir (Lickorish ve Jenkins, 1997:63; Goeldner ve Ritchie, 2006:23).

2.3. Turizm, Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji

Son otuz-kırk yıldır öne çıkmaya başlayan turizm sosyolojisi, turizmin alt bir bilim dalı olup, metodolojik ve teorik açıdan büyük zorluklar içeren ve halen gelişmekte olan bir alandır. Dünya genelinde kabul edilmiş sosyolojik bir perspektif olmamakla birlikte; tek bir turizm sosyolojisi anlayışı da yoktur. “*Turizm sosyolojisi, özel bir çalışma alanı olarak halen sosyoloji biliminin içinde yapılandırılmamıştır*”. Bunun bir sonucu olarak da tek bir sosyolojik açıdan turizme tek tip bir bakış yoktur. Şu anda sosyolojinin turizme bakışı; tüm turizm alanları ve özelliklerini kapsayacak biçimdedir (Dann ve Cohen, 1991).

Turizm sosyal bir aktivitedir. Bu nedenle, bireylerin ve grupların davranışlarını ve toplumlar üzerindeki etkilerini incelemek isteyen sosyologların dikkatini çekmektedir. Bu yaklaşım, hem turistlerin hem de yerli halkın sosyal sınıflarını, alışkanlıklarını ve geleneklerini incelemeye yol açmaktadır. Boş zaman sosyolojisi ise göreceli olarak gelişmemiş bir alan olup; turizmin toplumlar üzerindeki etkisi büyüdükçe sosyal bakış açısıyla daha da çok çalışılacaktır (Goeldner ve Ritchie, 2006:23). Bununla birlikte turizm sosyolojisini, turizmin toplumsal yapının üstünde oluşturduğu sosyo-kültürel etki ve değişimi inceleyen bir alt turizm bilim dalı olduğunu söylemek mümkündür (Kozak vd., 2008:10). Boş zaman deneyimlerini inceleyen kavramsal sosyal psikoloji ise, bu dönemde yaşanan deneyimlerin kavramsal olarak anlamının, miktarının, süresinin ve hatırlanabilirliğinin içsel ve dışsal biçimde incelendiği bir alandır (Mannell'den aktaran Echtner, 1982:140). Artan insan nüfusu ile turizmin doğal ve kültürel alanlar üzerindeki artan küresel etkisiyle beraber önemi daha da anlaşılacaktır (Echtner, 1982).

2.4. Turizm ve Antropoloji

Antropoloji gibi turizm de ayrılmaz bir biçimde turistler, çevre, miras ve ağırlama ile iç içe çalışmaktadır (Korstanje, 2010). Turizme antropolojik ilgi yavaş gelişmiştir fakat günümüzde bu gelişim oldukça hızlanmış ve gelecekte de artarak farklı yönleriyle devam edeceğinin işaretleri görülmektedir. Turizmdeki antropolojik çalışmaların çoğu, batılı ve diğer turistler arasındaki kültürel etkileşimi incelemektedir. Antropoloji turizmde insan kültürü, kültürler ve alt kültürler arasındaki etkileşim ve bu etkileşimin yarattığı sonuçlar üstünde yoğunlaşmaktadır fakat turist deneyimlerini inceleyen çalışmalara da rastlamak mümkündür. Turizmin farklı alanlarının üst yapısına ilişkin aleni çalışmaların çeşitlenmesi ve artması ise 1990'larda yeni yeni başlamıştır (Nash ve Smith, 1991) ve günümüzde hızla ilerlemektedir.

2.5. Turizm ve İşletme

Birçok akademik çevrede işletmenin alt dalı olarak çalışmalarına başlayan turizm disiplinine işletme bilimi açısından yaklaşım, firma odaklı mikro ölçekli gerçekleşmektedir. İşletme bilimi odaklı çalışmalar; bir turizm işletmesini faal yapabilmek için gereken planlama, araştırma, fiyatlama, reklam, kontrol ve benzeri çalışmalar üzerinde duran işletme, diğer disiplinlerden de yaklaşımları içermektedir (Goeldner ve Ritchie, 2006:23). Günümüzde yiyecek içecek, seyahat, konaklama, rekreasyon, ulaştırma ve benzeri turizm işletmelerinin etkin bir biçimde faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve amaçlarına ulaşabilmelerinin sağlanması için turizm işletmeciliği olarak gelişen alt disipline dair yapılacak çalışmalar ve bu alanda geliştirilecek çeşitli yönetim, bilgi ve tekniklerin büyük önemi bulunmaktadır (Kozak vd., 2008:9).

2.6. Turizm ve Bilişim Bilimleri

Teknolojideki hızlı ilerlemeler, 1980'li yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinin küresel düzeyde turizm sektörü üzerindeki etkilerini önemli ölçüde arttırmıştır. Söz konusu teknolojiler turizm işletmeleri ve tüketiciler arasındaki etkileşimi desteklemektedir ve bu doğrultuda turistik ürünler ve destinasyonların tüm yönetim, pazarlama ve geliştirme süreçleri yeniden düzenlenmektedir (Buhalis ve Law, 2008). Turizm ve bilişim bilimleri üzerine yapılan interdisiplinel çalışmalar ise akademik araştırmaların yanında iki endüstrinin de gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Li vd., 2013).

Decosta ve Grunewald (2011), turizmin “trans-multi ve interdisipliner” yönüne dikkat çektikleri çalışmalarında, yukarıda bahsi geçen bilim dallarıyla yoğrulan, farklı metodolojileri birleştirebilen bir alan olmasına rağmen; kendine ait bir mantık bütünlüğü içerisinde yapılandırılmış analiz yöntemlerinden yoksun olduğunu vurgulamaktadırlar. Araştırmacılar çalışmalarında buradan yola çıkarak turizme ait meta-teorilerin oluşturulması gerekliliğinin önemle altını çizmektedirler.

SONUÇ

Turizm endüstrisinin sosyo-ekonomik ve kültürel çevreler üzerindeki artan etkisiyle beraber, akademik çevrelerdeki konumunun da değişiyor oluşu, turizmin bilimselliğinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Genellikle, turizmin farklı bilim dalları arasında bütünleştirici çalışmalar yapan disiplinlerarası bir yaklaşım olarak sınırlandırılması gerektiği görüşünü savunan taraf ile, turizmin “trans-multi ve interdisipliner” bir bilim olduğunu iddia eden taraflar bu tartışmanın iki yakasını oluşturmaktadır.

Bir alanın bilimselliğinin sorgulanması, teorik yaklaşımlarının incelenmesi gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Moles, Feyerabend gibi bilim ve yöntem üzerine ses getiren çalışmalar yapan bilim adamlarının çalışmaları incelendiğinde, turizmin teorisinde yaşanan gelişmelerle birlikte, oluşmakta olan bilimler arasında yer aldığını ve sektörel gelişimine de bağlı olarak yeni teorik gelişmelere açık olduğunu söylemek mümkündür. Doğası gereği akademik açıdan farklı bilim dalları ve disiplinleri kapsayacak şekilde çalışılması gereken

turizmin, “trans-multi-interdisiplinel” bir bilim olma yolunda ilerlemekte olduğunu ve turizmle ilişkili olan bilim dallarındaki gelişmelerin de turizmolojiye kapı aralayacağını söylemek mümkündür.

Kaynakça:

- Buhalis, D. ve R. Law (2008), “Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years On and 10 Years After the Internet—The State of eTourism research”, **Tourism Management**, Vol: 29, ss.609–623.
- Burkart, A.J. ve S. Medlik (1974), **Tourism: Past, Present and Future**, Heinemann, London.
- Crouch, G. ve J.R.B. Ritchie (1999), “Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity”, **Journal of Business Research**, 44, s. 137-152.
- Dann, Graham ve Erik COHEN (1991), “Sociology and Tourism”, **Annals of Tourism Research**, Vol. 18, No:1. s.155-169.
- Decosta, J.P.L. ve A.GRUNEWALD (2011), “Logies of Tourismology: The Need to Include Meta-Theories in Tourism Curricula”, **Journal of Teaching in Travel&Tourism**, Vol.11, No.3, ss.289-303.
- Dinçer, F.İ; G. Çetin; E. H. Aslan; M. T. İzgi ve O. C. Demiroğlu (2007), Turizmoloji Nedir? Turizmbilim Üzerine Yapılan Teorik Tartışmaları Değerlendiren Bir Analiz Çalışması, http://www.tourismology.org/TUR%C4%B0ZMOLOJ%C4%B0_NED%C4%B0R.pdf, ET: 30.12.2010.
- Echtner, Charlotte M. ve Tazim B. JAMAL (1982), “The Disciplinary Dilemma of Tourism Studies”, **Annals of Tourism Research**, Vol. 24, No. 4, s.868-883.
- Feyerabend, Paul (1999), **Yönteme Karşı**, Çev: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Goeldner, Charles ve Brent Ritchie (2006), **Tourism, Principles, Practices, Philosophies**, John Wiley&Sons, New Jersey.
- Göksan, Ersun (1978), **Turizmoloji**, İzmir: Uğur Ofset Matbaası.
- Hall, C.M.; A. M. Williams ve A. Lew (2004), “Tourism: Conceptualizations, Institutions, and Issues”, Editörler: LEW, A.; C. M. Hall; A.M. Williams, **A Companion to Tourism**, Blackwell Publishing, s.1-23.
- Hoerner, J. M. (2002) “Towards a new definition of tourism,” *Espaces, Tourisme & Loisirs*, No. 197, ss. 15-20.
- Inui, Y., D. Wheeler ve S. Lankford (2006), “Rethinking Tourism Education: What Should Schools Teach?” . **Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education**, Vol.5, No.2, ss. 25-35.
- Jafari, Jafar (2003), **Encyclopedia of Tourism**, Routledge, USA.
- Katsumi, Yasumura (2007), “How Can Tourism Studies Be Tourismology? (The Commemoration Number of Prof. T. KAMIKI)”, **Nara Prefectural University kenkyu kiho**, 17(3/4), ss. 41-52.

- Korstanje, Maximiliano E. (2010), "Exploring The Connection Between Anthropology and Tourism: Patrimony And Heritage Tourism In Perspective", **Event Management**, Vol. 14.
- Kozak, Nazmi; Meryem A. Kozak ve Metin Kozak (2008), **Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar**, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kreishan, Fuad M. M. (2010) "Tourism and Economic Growth: The Case of Jordan", **European Journal of Social Sciences**, Vol.15, No. 2.
- Li, N., D. Buhalis ve L. Zhang (2013), "Interdisciplinary Research on Information Science and Tourism." Edt. Cantoni, L. ve Z. Xiang, "Information and Communication Technologies in Tourism 2013", **Proceedings of the International Conference in Innsbruck, Austria, January 22–25, 2013**, Springer, ss. 302-314.
- Lickorish, Leonard J. ve Carson L. Jenkins (1997) **An Introduction to Tourism**, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Medlik, S. (2003), **Dictionary of Travel, Tourism & Hospitality**, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Moles, Abraham (2004), **Belirsizin Bilimleri: İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji**, Çev. Nuri Bilgin, YKY, İstanbul.
- Morgan, Michael (2004), "From Production Line to Drama School", **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, Vol.16, No.2, ss.91-99.
- Nash, Dennison ve Valene L. Smith (1991), Antropology and Tourism, **Annals of Tourism Research**, Vol. 18, No.1, s.12-25.
- Stynes, Daniel J. (1997), **Economic Impacts of Tourism**, Michigan State University, <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/index.htm>, ET.06.01.2011.
- Tdk (Türk Dil Kurumu), **Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü**, <http://tdkterim.gov.tr/?kelime=B%DDL%DDM&kategori=terim&hng=md>, ET.04.01.2011.
- Tribe, John (1997), "The Indiscipline of Tourism". **Annals of Tourism Research**, Vol 24, No.3, ss.638-657.
- Un (United Nations) ve Unwto (United Nations World Tourism Organization) (2008), **International Recommendations for Tourism Statistics 2008**, United Nations Publication, Madrid ve New York.
- Vanhove, Norbert (2005), **The Economics of Tourism Destinations**, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Veal, A.J. (1997), **Research Methods for Leisure and Tourism: a Practical Guide**, Financial Times Pitman Publishing, UK.